

Marko Kevo

(Ilok)

ODREĐIVANJE HRVATSKO-SRBIJANSKE GRANICE U SVJETLU SUKOBA HRVATSKOG I VOJVOĐANSKOG PARTIJSKOG VODSTVA TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA

UDK 329.15:94(497.1)“1945“

Pregledni rad

Primljeno: 19. 1. 2016.

Na temelju analize arhivskih i objavljenih dokumenata i relevantne literature, autor u radu razmatra odnos hrvatskog i vojvođanskog komunističkog partijskog vodstva u okviru određivanja granice na Dunavu. Iako Komunistička partija Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata nije isticala način rješavanja budućih unutrašnjih, tj. međurepubličkih granica, problem je stvorilo rivalstvo između vodstva Centralnog komiteta KPH i Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu zbog različitih interpretacija pripojenja teritorija Bačke, Baranje i Srijema. S obzirom da je Narodnooslobodilački pokret bio prikazivan u narodu kao općeprihvaćen i cjelovit, razgraničenje na Dunavu dovest će u pitanje sliku jedinstvenosti NOP-a zbog raznih partikularnih interesa. Razdiobu teritorija riješit će vodstvo KPJ na čelu s Josipom Brozom Titom osnivajući Komisiju za razgraničenje, s Milovanom Đilasom na čelu Komisije, dok će se u sklopu tih odnosa odigrati mnoge zakulisne igre, podmetanja i lobiranja.

Ključne riječi: granica, Jugoslavija, Hrvatska, Srbija, Josip Broz Tito, Komisija za razgraničenje, Milovan Đilas, 1945., Drugi svjetski rat

Uvod

Državna je granica jedno od najosjetljivijih pitanja u diplomatskim odnosima i zbog te se kompleksnosti problema u njezino rješavanje uključuju razni profili stručnjaka (geodeti, povjesničari, pravnici i drugi). Kada su u pitanju današnje hrvatske granice, one su naslijeđe narodnooslobodilačke borbe 1941.-1945. godine i Domovinskog rata, no veliki značaj za njih imali su i povijesni kontekst i njihov kontinuitet. Jedna od takvih granica koja je zahtijevala mnoge intervencije i korekcije kroz povijest jest granica između

Republike Hrvatske i Republike Srbije, a linija razgraničenja većinom potječe s kraja 17. st., od mira u Srijemskim Karlovcima. Spor oko razgraničenja pokušao se riješiti još u Kraljevini Jugoslaviji, dok su se napori intenzivirali krajem Drugog svjetskog rata, kada su Komunistička partija Jugoslavije (dalje: KPJ) i njezina nadležna tijela osnovali Komisiju za razgraničenje (bavila se međunarodnim i međurepubličkim razgraničenjem) kao produženu ruku na terenu vrhovne vlasti, na čelu s Josipom Brozom Titom.¹ Međurepubličkom razgraničenju pridavalo se malo pažnje u javnosti zbog toga što je jedinstveni stav KPJ propagirao politiku bratstva i jedinstva te socijalističkog društva u kojem granice nisu bitne. Pored službene politike KPJ, dolazilo je do razmišljanja oko ključnih tema unutar nje. Strasti je uzburkalo rješavanje međurepubličkih granica, iako je njih vrh KPJ označio kao minornu temu zbog toga što je prvenstveno trebalo riješiti pitanje državne granice. Na nižim razinama odlučivanja u partiji je došlo do nastanka interesnih skupina koje svojim ponašanjem nisu pokazale da su dio zajedničke fronte protiv istih neprijatelja. Prvenstveno su takva ponašanja došla do izražaja na prostoru Podunavlja zbog gospodarski vrlo bogatog prostora, na kojem većinski obitavaju Hrvati i Srbi. Kao posljedica toga sačuvani su vrlo šturi službeni zapisi o navedenom razgraničenju jer je u poslijeratnom jugoslavenskom društvu njegoova problematika postala tabu tema.

Politika KPJ za vrijeme Drugog svjetskog rata s obzirom na pitanje razgraničenja

Današnje granice Hrvatske i Srbije, dogovorene na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (dalje: AVNOJ) 29. studenoga 1943. u Jajcu, postojale su u svojem obliku još i ranije.² Naime, Narodnooslobodilački pokret (dalje: NOP) bio je vojno-politički strukturiran tako da je na čelu vojne organizacije stajao Vrhovni štab za cijelo područje Jugoslavije, a postojali su glavni štabovi za pojedine pokrajine. Organizacija narodnooslobodilačke borbe zasnivala se tako da je bila podijeljena po narodnooslobodilačkim odborima, ovisno o oslobođenim dijelovima države. Granice djelovanja tih odbora bile su povijesne naslijeđene granice, tj. granice povijesnih pokrajina. Vodeći se tim podjelama, 1942. godine Vrhovni štab na čelu s Josipom Brozom Titom izdao je naredbu o osnivanju operativnih zona.³ Tako je osnovana i Treća hrvatska operativna zona, tzv. slavonska zona, za

¹ Autor prvenstveno misli na Šarengradsku adu, no postoje problemi pri rješavanju sporova oko Vukovarske ade, Mohovskog rita i Hagela, koji su danas pod ingerencijom Srbije, a katastarski pripadaju općinama u Hrvatskoj.

² ŠTAJDUHAR, Meri, "Gdje su hrvatske granice", *Danas*, 4. veljače 1992., 16.

³ JELIĆ, Ivan, "O nastanku granice između Hrvatske i Srbije", *Časopis za suvremenu povijest*, 23 (1-3), Zagreb, 1991., 7.

koju se spominje da obuhvaća djelovanja u cijelom Srijemu, sve do Zemuna. Time je pokazano da je vrhovno vodstvo NOP-a računalo da teritoriji Slavonije i cijelog Srijema pripadnu Hrvatskoj. Slična razmišljanja u KPJ postojala su i prije rata. Još je 1935. godine Centralni komitet KPJ (dalje: CK KPJ) istaknuo da će „u KP Hrvatske ući sve organizacije u Hrvatskoj i Slavoniji, uključivši Vukovar i Vinkovce“.⁴ Iako se nikad javno nije isticalo pitanje pripadnosti istočnih krajeva Hrvatske i Bačke, od početka narodnooslobodilačke borbe postojala su različita strujanja u političkom rukovodstvu Hrvatske i Vojvodine. Naime, većina vojvođanskog vodstva komunista imala je drugačiju viziju glede gore navedenih krajeva. Jovan Veselinov,⁵ prvak vojvođanskih komunista, s negodovanjem je primio osnivanje Treće operativne zone, što je značilo da se vojno-političke kompetencije hrvatskih komunista šire na istok do predgrađa Beograda. Srijem je u političkom rukovodstvu Vojvodine igrao ključnu ulogu zbog ideje o statusu Vojvodine kao autonomne pokrajine. Naime, ideja se sastojala od toga da se unutar Vojvodine objedine dijelovi koji su multietničkog karaktera. Tako bi Baranja, Bačka, Banat i Srijem, sa svojim višenacionalnim stanovništvom, tvorili jedinstvenu cjelinu.⁶

S obzirom na ostale republike, pitanje linije razgraničenja Hrvatske i Srbije u komunističkim je krugovima dočekano s najviše pažnje zbog delikatnog odnosa tih dvaju naroda kroz povijest. Još jedan vrlo bitan razlog zbog kojeg su se hrvatski i vojvođanski komunisti energično borili za krajeve Baranje, Bačke i Srijema jest činjenica da su to krajevi s najviše gospodarski iskoristivog potencijala. Dunav, žila kucavica tih krajeva, ima ogromnu energetske iskoristivost kao najveća rijeka srednje Europe. U doba kada je velika većina stanovništva Jugoslavije živjela od poljoprivrede, značajan je bio i potencijal Bačke kao plodne ravnice koja bi mogla prehraniti cijelu državu, a i šire od toga. Srijem je bio vrlo važna karika u pitanju razgraničenja, budući da leži na strateški važnom prometnom pravcu,⁷ a i bogat je ugljenom, cementnim laporom, naftom i zemnim plinom iskoristivim u industriji. Što se tiče ingerencije nad gore navedenim krajevima, partizansko vodstvo Srbije imalo je drugačiji pogled od hrvatskog i vojvođanskog vodstva. Iz nekolicine izjava, a pogotovo iz izjave Blagoja Neškovića, prvaka partijskog rukovodstva u Srbiji, može se iščitati da je partijsko vodstvo Srbije inzistiralo na pripajanju Vojvodine Srbiji, i to kao autonomne jedinice unutar Srbije, kako bi se privolilo vojvođansko rukovodstvo na isti postupak. Što se tiče Srijema, Blagoje Nešković se nije suglasio s pripadnošću Zemuna Hrvatskoj, obrazlažući to time da „Zemun mislimo da ne ulazi u sastav CK KPH, jer on nije nikada pripadao Sremu već

⁴ SRŠAN, Stjepan, *Sjeveroistočne granice Hrvatske*, Osijek, 2003., 48.

⁵ Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu.

⁶ MOMČILOVIĆ, Đorđe, *Jovan Veselinov*, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1982., 106.

⁷ Kroz Srijem prolazi željeznička pruga interkontinentalne trase Berlin – Bagdad.

Beogradu. To je potpuno i dalje potrebno, jer mi imamo dobre veze sa Zemunom. Zato smo mi Zemunu javili da on ostaje u sastavu PK za Srbiju“.⁸

Tijekom 1943. i 1944. mnogo se zakulisnih igara vodilo zbog Srijema između hrvatskog i vojvođanskog partijskog rukovodstva. Vodstvo vojvođanskih komunista inzistiralo je na što bržem rješavanju linije razgraničenja jer je to bio preduvjet da se ideja državnosti Vojvodine postavi na dnevni red.⁹ Kri-tički je reagiralo povodom imenovanja Josipa Hrnčevića za predstavnika Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Srijem kod Okružnog komiteta za Srijem, podređenog Povjerenstvu.¹⁰ Prema tvrdnji Đ. Momčilovića, u pismu u siječnju 1943. Povjerenstvu CK KPH za Slavoniju iznio je da Pokrajinski komitet za Vojvodinu „treba da rukovodi celokupnim radom u Sremu, Bačkoj i Banatu“ i da „naša Partija stoji na stanovištu da Vojvodina, u koju ulaze Srem, Banat, Bačka i Baranja, čini jednu celinu“. Osim toga, rečeno je, da se „svi problemi koji interesuju sve narode Vojvodine“ mogu „rešiti zajedničkom saradnjom ovih naroda i davanjem Vojvodini autonomije“.¹¹ Hrvatsko je rukovodstvo odgovorilo tako što je Inicijativni odbor Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (dalje: ZAVNOH) izabrao u svoje redove Nikolu Grulovića, predstavnika partizanskog pokreta u Srijemu.¹² Predviđeno je bilo da Grulović uđe i u Izvršni odbor ZAVNOH-a pri njegovom prvom zasjedanju. Kroz prepisku hrvatskog i vojvođanskog partizanskog rukovodstva očitovale su se brojne nesuglasice i povišeni tonovi. Iako je CK KPJ inzistirao na rješavanju problema državnog razgraničenja i nekoliko puta ponavljao da granice između republika nisu bitne u budućem novom državnom uređenju te da su one samo administrativne, u praksi je slučaj bio drugačiji jer je odnos hrvatskog i vojvođanskog partizanskog vrha pokazao da su međurepubličke granice imale veliki značaj, zbog čega su vođena mnoga lobiranja kako bi se određene strane zadovoljile.¹³

Veselinov je stalnim otvorenim negodovanjem pritiskao CK KPJ, ističući pritiske koje je hrvatska strana nelegalno vršila na vojvođansko rukovodstvo.

⁸ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 8.; *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, IX/3, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1967., 632. (Dalje: ZNOR, tom/knjiga, stranica)

⁹ ZNOR, II/15, 1982., 155.

¹⁰ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 9.

¹¹ MOMČILOVIĆ, Đ., *Jovan Veselinov*, 106.

¹² U narodnooslobodilačkom pokretu bio je član Glavnog štaba Srbije, vijećnik AVNOJ-a i član PK KPJ i NOO Vojvodine. (*Josip Broz Tito – sabrana djela*, XXIV, Beograd, 1982., 321.)

¹³ 80-ih godina Đilas je u intervjuu Momčilu Đorgoviću iznio podatak da međurepubličke granice nisu imale toliku važnost, tj. imale su vrlo malu, skoro nikakvu ulogu. Vrh KPJ, tj. vodstva federalnih jedinica svojom će politikom pokazati da im je davan značaj. (CEMOVIĆ, Momčilo, *Đilasovi odgovori*, Svetlostkomerc, Beograd, 1997., 87.)

Tražio je da Vojvodina dobije svoje vijeće, obrazlažući to time da „Srem ne treba da ima svog predstavnika za Hrvatsku, pošto Srem ne pripada Hrvatskoj, već Vojvodini“.¹⁴ Hrvatsko partizansko rukovodstvo odgovorilo je tako što je Grulović izabran u tajništvo Inicijativnog odbora ZAVNOH-a, o čemu je obaviješten i Narodnooslobodilački odbor za Srijem.¹⁵ Pretpostavljajući da niti Tito nije ostao imun na česte prigovore Veselinova o „nacionalističkim“ pritiscima hrvatskog partijskog rukovodstva, CK KPJ je u srpnju 1943. godine poslalo pismo Pokrajinskom komitetu KPJ za Vojvodinu u kojem se prvi put konkretnije pojavljuje linija razgraničenja. Naime, odlučeno je da se granica povuče po liniji Vukovar – Vinkovci – Županja, odnosno područje istočno od navedene linije trebalo je pripasti Srijemu, a zapadno Slavoniji. Granica ne bi trebala biti kruta, nego se Hrvatskoj trebaju pripojiti područja s većinskim hrvatskim stanovništvom, a Srijemu područja s većinskim srpskim stanovništvom.¹⁶ Ovakvo nedorečeno objašnjenje linije razgraničenja bilo je idealno za različite interpretacije, nesuglasice i manipulacije. Treba napomenuti da su dijelovi od crte razgraničenja koji su dodijeljeni Srijemu pripali ne samo vojno-operativnom području Glavnog štaba Vojvodine, nego i Pokrajinskom komitetu Vojvodine, što znači da se na tom području mogla ustrojiti civilna vlast Vojvodine. Objašnjenje za ovakav postupak CK KPJ glasililo je da je „razgraničenje između Hrvatske i Vojvodine izvršeno u interesu daljeg razvitka narodnooslobodilačke borbe i jačanja partijske organizacije i našeg političkog uticaja u čitavom ovom kraju“.¹⁷ Drugim riječima, rukovodstvo CK KPJ nije bilo zadovoljno učinkom partijskog rukovodstva Hrvatske u vojno-političkom djelovanju na području Srijema, gdje je bilo prisutno od 1942. godine. Agresivnom i manipulativnom politikom vojvođansko je vodstvo pokušalo izjednačiti teritorije Srijema i Vojvodine dok se njezin status

¹⁴ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 9. U izvještaju Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu od 15. ožujka 1943. upućenom Centralnom komitetu KPJ, ističe se bojazan Veselinova za područje Srijema jer tada još nije donesena odluka o njegovoj pripadnosti. Naime, Veselinov je tražio da se pitanje zemunskog kotara konačno riješi u korist Vojvodine, navodeći kao razloge necijepanje Srijema u tijeku narodnooslobodilačke borbe, puno lakšu povezanost i suradnju ljudi na terenu u Srijemu. U vrijeme slanja izvještaja, zemunski se kotar nalazio pod ingerencijom PK Srbije. (ZNOR, IX/3, 642.) Veselinov je tu tezu o vojvođanskom Srijemu istaknuo i u pismu koje je PK KPJ za Vojvodinu odaslalo CK KPJ 27. lipnja 1943. godine. U njemu je negirao Srijem kao dio Hrvatske te ga podrazumijevao kao sastavni dio Vojvodine. PK KPJ za Vojvodinu isticao je nacionalni sastav Srijema kao razlog zašto ne može pripadati Hrvatskoj. (PETRANOVIĆ, Branko, ZEČEVIĆ, Momčilo, *Jugoslavija 1918.-1984. Zbirka dokumenata*, Rad, Beograd, 1985., 533.)

¹⁵ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 10.

¹⁶ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, Marina, “Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.”, *Fontes*, 1, Zagreb, 1995., 159. Kasnije je Đilas govorio da je u vezi s razgraničenjem Politbiro CK KPJ postavio etnički princip kao nit vodilju komisiji koja je na terenu provodila razgraničenje. (CEMOVIĆ, M., *Đilasovi odgovori*, 88.)

¹⁷ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 11.

još nije riješio, pribavljajući što bolju startnu poziciju na pregovorima o njezinom budućem uređenju. Odličan je primjer gore navedeno razgraničenje, tj. njihovo nezadovoljstvo povučenom linijom Vukovar – Vinkovci – Županja. Agresivno ponašanje vojvođanske strane očitavalo se do kraja rata, pa je tako Andrija Hebrang 9. ožujka 1944. godine uputio obavijest Vrhovnom štabu da su Slavonci „prodrli u kotar Županju u kome nitko nije radio, ali im Vojvođani ometaju rad“.¹⁸ Na Titovu odluku o razgraničenju na liniji Vukovar – Vinkovci – Županja osvrnuo se i Jovan Veselinov rekavši da „prilikom tumačenja i sprovođenja te odluke Pokrajinski komitet nije smatrao da se time konačno utvrđuje političko-teritorijalna granica između Hrvatske i Vojvodine, već da su takvo rešenje zahtevali, pre svega, interesi ustanka“.¹⁹

Dok je hrvatska strana prihvatila granicu koja ide magistralnom cestom Vukovar – Vinkovci te prugom Vinkovci – Brčko, vojvođansko je vodstvo zahtijevalo da pod njihovu ingerenciju pripadnu i kotari Vukovar, Vinkovci i Županja, iako u njima živi većinsko hrvatsko stanovništvo. Tako su se mnoga neriješena pitanja u vezi s granicom Hrvatske i Srbije te statusom Vojvodine počela rješavati u završnici rata. S približavanjem Crvene armije istočnim granicama NDH krajem 1944., mijenjale su se prilike i u Vojvodini. Ofenziva Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u ljeto 1944. rezultirala je oslobađanjem Makedonije, Kosova, dijela Srbije, Dalmacije, Vojvodine, dok su se tih mjeseci vodile teške borbe u Srijemu.²⁰ Naredbom Vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske od 17. listopada 1944., područja Bačke, Banata i Baranje objedinjena su pod zajedničku vojnu upravu.²¹ Ova naredba bila je

¹⁸ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 12.

¹⁹ JELIĆ, Ivan, “Granica sa Srbijom”, *Slobodna Dalmacija*, god. XLIX, br. 14724, 26. studenoga 1991., 25.

²⁰ COLIĆ, Mladenko, *Pregled operacija na jugoslavenskom ratištu 1941.-1945.*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1988., 315.

²¹ NEŠOVIĆ, Slobodan, PETRANOVIĆ, Branko, *AVNOJ i revolucija. Tematska zbirka dokumenata 1941.-1945.*, Narodna knjiga, Beograd, 1983., 724. Razlozi za uvođenje vojne uprave za područje Banata, Bačke i Baranje jesu loši uvjeti u kojima je stanovništvo živjelo u vrijeme okupacije, pokušaj da se što prije otklone nevolje koje su pogodile domicilno stanovništvo te mobilizacija svih gospodarskih kapaciteta radi što uspješnije narodnooslobodilačke borbe. Odluka o uspostavljanju vojne uprave za navedeno područje značila je da sva vlast prelazi u ruke vojske i njezinih organa. (*Josip Broz Tito – sabrana djela*, XXIV, 96.-97.; PETRANOVIĆ, B., ZEČEVIĆ, M., *Jugoslavija 1918.-1984.*, 618.-619.; HULJIĆ, Veselko, DŽELEBDŽIĆ, Milovan, *Veze u narodnooslobodilačkoj borbi 1943.-1945.*, knjiga 2, Beograd, 1984., 155.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2006., 67.-68.); Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine 14. listopada 1944. izvijestio je sve NOO-e u Bačkoj, Banatu i Baranji o razlozima uvođenja vojne uprave na navedena područja. Jedan od njih jest taj da se „treba temeljito obračunati sa svim Švabama i onim Mađarima koji su vršili zločine“. Nova civilna vlast teško da ima autoriteta riješiti takav problem, pa je stoga s tom namjerom uvedena voj-

na snazi do 27. siječnja 1945. godine.²² Budući da je početkom 1945. većinu teritorija NDH pod svojom kontrolom držala Narodnooslobodilačka vojska, razmišljalo se o budućem administrativnom i upravnom ustrojstvu države, a preduvjet pravnoj podjeli zemlje bile su utvrđene međurepubličke granice. Tako se 24. veljače 1945. sastalo Predsjedništvo AVNOJ-a da bi raspravilo o utvrđivanju granica između federalnih jedinica. Tijekom rasprave naglašeno je da je „Hrvatska u granicama bivše Savske banovine sa 13 srezova bivše Primorske banovine i Dubrovačkim srezom iz bivše Zetske banovine“.²³ To je značilo da se nekadašnja Banovina Hrvatska izuzima iz svih planova. Naime, krajnje istočni dio Banovine Hrvatske s gradovima Ilokom i Šidom ovom se konstatacijom izbacuje iz budućeg hrvatskog teritorija. Hrvatsko partijsko rukovodstvo je izgleda počelo ozbiljnije propitkivati pripadnost Srijema, pa se u kratkom vremenu skupila dokumentacija sa statističkim podacima o nacionalnom sastavu stanovništva u šidskom, vukovarskom i vinkovačkom kotaru. Podaci su objavljeni u svibnju 1945. i pokazuju da je u šidskom kotaru bilo naseljeno 13 008 Hrvata, naspram 17 869 Srba. Iznose da je u Srijemu postojalo nekoliko mjesta s velikom većinom hrvatskog stanovništva, kao što su Bapska, Gibarac, Kukujevc, Tovarnik, Ilača i Strošinci. U vinkovačkom kotaru popisano je 42 388 Hrvata, naspram 4 166 Srba, dok je u vukovarskom kotaru nastanjeno 23 186 Srba te 16 200 Hrvata.²⁴ Unutar samog grada Vukovara bilo je 2 052 Srbina i 5 446 Hrvata. Statistički gledano, može se zaključiti da Hrvati na prostoru od Vinkovaca do Šida žive u većinskom broju te svoja prava traže povijesno i tradicijski unutar hrvatske jedinice u sklopu nove države.

Okružni komitet za Srijem pokušao je osporiti statističke podatke, navodeći razloge zbog kojih je došlo do takvog nacionalnog sastava stanovništva. Naime, vojvođansko se rukovodstvo bavilo manipulacijama brojkama, navodeći da su mnogobrojna većinska hrvatska mjesta naseljavana u vrijeme NDH ustaškim obiteljima, dok su se Srbi masovno likvidirali. Političke kvalifikacije, koje su trebale legitimirati zahtjeve u pitanju granica vojvođanskog partijskog rukovodstva, pokazuju samo u kojoj mjeri je ono inzistiralo na

na vlast. (*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 78.-79.)

²² NEŠOVIĆ, S., PETRANOVIĆ, B., *AVNOJ i revolucija*, 725.; ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.“, 159.; PETRANOVIĆ, B., ZEČEVIĆ, M., *Jugoslavija 1918.-1984.*, 620.; ZNOR, II/15, 155. Proširenje nacionalne osnove narodne vlasti navodi se kao najveći razlog ukidanju vojne uprave u Banatu, Bačkoj i Baranji. Naime, revolucionarno stanje u borbi protiv okupatora proširuje se i na druge narode (bez Nijemaca), osim slavenskih naroda. (PETRANOVIĆ, B., ZEČEVIĆ, M., *Jugoslavija 1918.-1984.*, 619.)

²³ BOBAN, Ljubo, *Hrvatske granice od 1918.-1992. godine*, Školska knjiga, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1992., 54.

²⁴ SRŠAN, S., *Sjeveroistočne granice Hrvatske*, 52.

rješavanju srpskog nacionalnog pitanja. Prvenstveno se Okružni komitet za Srijem usmjerio na otkrivanje promjena sastava stanovništva u vinkovačkom i vukovarskom kotaru te u gradu Vukovaru, odnosno kotarima s većinskim hrvatskim stanovništvom. Navodi se da je u gradu Vukovaru tijekom rata naseljeno oko 1000 Hrvata, a da je na pustarama vukovarskog kotara (Ada, Silaš i Palača) NDH iselila u Srbiju Srbe dobrovoljce koji su ondje naseljeni nakon Prvog svjetskog rata. Na njihova mjesta naseljeni su Hrvati iz Zagorja, dok je u selima Laze, Mirkovci i Orolik naseljeno tijekom Drugog svjetskog rata oko 200 Hrvata.²⁵ Ne može se ove konstatacije uzeti kao polazište u određivanju linije granice jer se nisu uzeli u obzir drugi faktori koji su utjecali na promjenu nacionalnog sastava stanovništva Baranje, Bačke i Srijema. Jedan od njih je i status Nijemaca i Mađara, odnosno oduzimanje njihovih prava i protjerivanja u Vojvodini na kraju rata od strane Narodnooslobodilačke vojske, uz etiketiranje kolektivnim krivcima za rat.²⁶ Nestanak navedenih naroda s prostora Bačke, Banata, Srijema i Slavonije imao je za posljedicu promjenu etničke strukture stanovništva tih krajeva, budući da su se u opustjele krajeve naseljavali mnogobrojni Srbi i Hrvati, stvarajući kolonistička nacionalno čista mjesta. Treba spomenuti i međuratno razdoblje, kada je velik broj Mađara prisilno iseljen s prostora Vojvodine kako bi se na njihove posjede naseljavali srpski dobrovoljci, tzv. solunaši.

Konačno priznavanje statusa Vojvodine došlo je 6. travnja 1945. na plenarnoj sjednici Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine (dalje: GNOOV) u Novom Sadu. Na navedenoj sjednici odlučilo se da će se Vojvodina, kao autonomna pokrajina, priključiti Srbiji. Nije precizirano u kojim granicama bi se priključenje trebalo dogoditi, no razmišljanje vojvođanskog rukovodstva može se iščitati iz izjave Predsjednika GNOOV-a o budućim izborima. Predsjednik Aleksandar Šević naglasio je važnost provođenja izbora u svim mjestima u Bačkoj, Baranji i Banatu, da bi se izvršili izbori narodnih predstavnika kao što je učinjeno u Srijemu.²⁷ Osim priključenja Vojvodine Srbiji, na plenarnoj sjednici donesen je zaključak da se pitanje Baranje ostavi otvorenim za diskusiju dok domicilno stanovništvo ne odluči o vlastitoj sudbini.

²⁵ JELIĆ, I., "O nastanku granice između Hrvatske i Srbije", 16.; ZEČEVIĆ, Miodrag, LEKIĆ, Bogdan, *Državne granice i unutrašnja teritorijalna podjela Jugoslavije*, Građevinska knjiga, Beograd, 1991., 122.

²⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti Slavonija, Srijem i Baranja*, 87., 105., 121.-122., 130., 131., 162.; GEIGER, Vladimir, "Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i u poraću koje su prouzročili Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije / Jugoslavenska armija i komunistička vlast. Brojideni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi). Case study: Bleiburg i folksdojčeri", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3., 2010., Zagreb, 703.

²⁷ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., "Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.", 183.

Rad Komisije za razgraničenje Hrvatske i Srbije (Vojvodine)

Prvi se korak za konačno rješavanje problema razgraničenja Hrvatske i Srbije (Vojvodine) napravio nedugo nakon odluke o priključenju Vojvodine federalnoj Srbiji, kao autonomne pokrajine.²⁸ Naime, 17. travnja 1945. Ministarstvo za konstituantu Demokratske Federativne Jugoslavije (dalje: DFJ) svim je republičkim tijelima poslalo *Uputstvo za saradnju vrhovnih zemaljskih vlasti s Ministarstvom za konstituantu*.²⁹ Navedeno uputstvo se našlo u dopisu koji je Ministarstvo za konstituantu DFJ uputilo svim republičkim tijelima, pa i Predsjedništvu Federalne Države Hrvatske (dalje: FDH). U dopisu se, među ostalim, navodi da „jedno od važnijih pitanja koje iziskuje hitno rešenje jeste pitanje teritorijalne podele federalnih jedinica i razgraničenje između federalnih jedinica“.³⁰ Nedugo nakon primitka direktive, u Hrvatskoj su se počela ustrojavati tijela koja će se baviti rješavanjem graničnih pitanja. Paralelno s ustrojavanjem raznih republičkih tijela za razgraničenje federalnih jedinica, političko rukovodstvo Vojvodine aktivno je djelovalo u krajevima koji su im tek trebali biti pripojeni. Prvenstveno se njihovo djelovanje očitovalo u propagandnoj djelatnosti u pripremanju kampanje za izbore na onim područjima koja su bila obuhvaćena radom Komisije. Naime, u Vojvodini se u predizborno vrijeme provodila kampanja o poštivanju međunacionalnih odnosa, o jamčenju svih prava narodima i nacionalnim manjinama. Što se tiče odnosa Srba i Hrvata, vojvođansko mu je partijsko rukovodstvo pristupalo dosta senzibilno i pridavalo mnogo pažnje. Jovan Veselinov je u travnju 1945. izjavio da „pored Srba, od slovenskih naroda koji žive u Vojvodini (Srem, Banat i Bačka) najbrojniji su Hrvati. Zato je, svakako, najpotrebnije da se pravilno reši odnos između Srba i Hrvata. Taj odnos će biti pravilno rešen na zadovoljstvo srpskog i hrvatskog naroda, na bazi pune ravnopravnosti. Nacionalni interesi Hrvata u Vojvodini ničim ne smeju biti okrnjeni“.³¹ Kao vrlo bitan i brojčan čimbenik u odlučivanju, hrvatski je narod trebalo privoljeti za autonomiju Vojvodine, tj. kasnije pripajanje Srbiji, što se pokušalo ovakvim izjavama. Predstavnici Hrvata iz Vojvodine nazočili su plenarnoj sjednici GNOOV-a od 6. travnja 1945., kada je dana suglasnost da se Vojvodina priključi Srbiji kao autonomna pokrajina. Tako je Petar Masnić, katolički svećenik koji je sudjelovao i

²⁸ Oduka o priključenju autonomne Vojvodine federalnoj Srbiji donijeta je na VII. pokrajinskoj konferenciji KPJ za Vojvodinu 5. travnja 1945. u Novom Sadu. Na konferenciji je zaključeno i da će se sazvati skupština koja će o tome dati deklaraciju. Idućeg se dana sastao GNOOV koji je izabrao delegaciju za II. zasjedanje Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije. (PETRANOVIĆ, B., ZEČEVIĆ, M., *Jugoslavija 1918.-1984.*, 622.)

²⁹ KRALJEVIĆ, Egon, *Prilog za povijest uprave: Komisija za razgraničenje pri Predsjedništvu vlade Narodne Republike Hrvatske 1945.-1946.*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006., 1.

³⁰ Isto, 1.

³¹ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 14.

u NOB-u, ustrajao u pripajanju Vojvodine Srbiji naglašavajući da po položaju Hrvati u Vojvodini također gravitiraju Srbiji te bi se trebala poslati hrvatska delegacija u Beograd.³² Uspostavom nove jugoslavenske države, Petar Masnić je za svoje zasluge agitiranja za Vojvodinu u sastavu Srbije od partijskog vrha dobio političku funkciju potpredsjednika Glavnog narodnog odbora za Vojvodinu. Osim hrvatskih predstavnika, gore navedenoj plenarnoj sjednici nazočili su i predstavnici drugih nacionalnih manjina Vojvodine, kao što su Bunjevci i Slovaci.

Mnogo primjedbi hrvatskog partijskog rukovodstva izazvala je namjera vojvođanskog partijskog vrha o provođenju izbora u Baranji i Srijemu. Na to je odgovorio Pavle Gregorić, ministar u Ministarstvu za Hrvatsku u vladi DFJ. Osim navedene funkcije, obnašao je i funkciju člana Predsjedništva AVNOJ-a i Zakonodavnog odbora vlade DFJ, te je uz Andriju Hebranga predstavljan da je zastupao hrvatsku granicu istočnije nego ju je iznio CK KPJ u srpnju 1943. godine. Gregorićevo negodovanje uzrokovano je i određivanjem crte razgraničenja Vukovar – Vinkovci – Županja, prateći prugu prema Brčkom, što se opravdavalo time da su vojvođanske brigade sudjelovale u oslobađanju navedenih teritorija. U dopisu Ministarstva za Hrvatsku od 28. travnja 1945. Gregorić je zatražio od Predsjedništva FDH da se dodatno prouči pitanje razgraničenja zbog agresivnosti koju vojvođansko vodstvo pokazuje u rješavanju tog pitanja, te da se izradi stručni elaborat koji će pružiti egzaktnu podatke o nacionalnom sastavu stanovništva na graničnim područjima. Osim toga, dopisu je priložen jedan elaborat nepoznatog autora pod naslovom „O razgraničenju Vojvodine“. Naime, u elaboratu se može pronaći podatak da je za vrijeme narodnooslobodilačke borbe granica Vojvodine bila sve do onih mjesta gdje su vojvođanski partizanski odredi organizirali borbu. Po takvoj interpretaciji, granica bi išla do željezničke pruge Vukovar – Vinkovci, iako je i stanovništvo naselja zapadno od pruge, nalazeći se na teritoriju Hrvatske, težilo organiziranju i pripajanju u sastav Vojvodine. Navedeni teritoriji nikad nisu bili dijelom Vojvodine, pa je ovakvo razmišljanje više proizvoljna konstrukcija određenog dijela partijskih krugova nego stvarno stanje na terenu. Osim zapadne granice Vojvodine, elaborat donosi nekoliko pristranih konstrukcija. Nepoznati autor izjednačava pojmove srpstvo i Vojvodina, što nije istoznačnica. Naime, iznoseći prvi kriterij po kojem bi se trebala odrediti vojvođanska granica, prihvaća se stanje da je cijeli Srijem dio Vojvodine (do ulijevanja Vuke u Dunav u Vukovaru) jer je to „prirodno“ i „pravedno“ stanje. Drugi kriterij koji se u ovom elaboratu navodi kao „pravedan“ jest etnički sastav srijemskog stanovništva.³³ Zapadni dio vukovarskog kotara naseljen je većinski srpskim stanovništvom, koje se borilo u Drugom svjetskom ratu sa

³² ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.“, 184.

³³ Isto, 197.

sviješću da su Srijemci, tj. Vojvođani, te da trebaju pripasti autonomnoj Vojvodini. Krivo je postavljena konstrukcija u samome početku. Zapadni Srijem nikada nije bio dijelom Vojvodine, a upitna je i teza o vojvođanskoj svijesti srpskog stanovništva u Slavoniji, koje je starosjedilačko stanovništvo te kroz povijest nije imalo veze s Vojvodinom da bi se poistovjetilo s njome.

Po podacima o brojnom stanju stanovnika šidskog, vukovarskog i vinkovačkog kotara od 6. svibnja 1945. može se primijetiti da je stvarno stanje bilo takvo da su administrativno-upravna tijela Vojvodine imala ingerenciju nad područjem Srijema sve do linije Vukovar – Županja.³⁴ Može se konstatirati i da je predratni kotar Vukovar bio podijeljen na dva dijela. U dijelu koji je potpao pod Vojvodinu nastanjeno je većinsko hrvatsko stanovništvo koje ima želju pripasti federalnoj Hrvatskoj. Kotar Vukovar, sa sjedištem u Borovu i s većinskim srpskim stanovništvom, potpada pod ingerenciju federalne Hrvatske. Slična situacija postojala je i u vinkovačkom kotaru, čija se polovica nalazila u Vojvodini. Domaće stanovništvo većinske je hrvatske nacionalnosti i zahtijevalo je pripajanje matici Hrvatskoj. Vojvođanski partijski vrh ponudio je objašnjenje ovakvog razgraničenja. Krajeve vinkovačkog i vukovarskog kotara koji su pripali Vojvodini oslobodile su narodnooslobodilačke jedinice koje su bile organizirane u Srijemu i Vojvodini i zato što je odatle organizirana civilna vlast u tim krajevima.³⁵ Iako se Pokrajinski komitet Vojvodine još na plenarnom zasjedanju odrekao Baranje, Glavna izborna komisija je ipak kotare Beli Manastir i Batina uvrstila na izbornu listu za predstojeće izbore za mjesne, gradske, kotarske i okružne narodne odbore i za GNOOV. Iako je GNOOV deklarativno odbijao pripajanje Baranje Vojvodini, tj. trebalo se ostaviti ovo pitanje otvorenim dok se narod Baranje ne izjasni, po ovom postupku se moglo vidjeti da je vojvođanski partijski vrh iščekivao i Baranju u sklopu Vojvodine.

Nakon što se na plenarnoj sjednici GNOOV-a Vojvodina priključila Srbiji, koja je postala federalna jedinica, moglo se početi i sa službenim radovima u vezi s komisijom koja će provesti razgraničenje na spornim teritorijima između federalnih jedinica. Budući da se bavila nacionalno osjetljivim pitanjem razgraničenja između federalnih jedinica, rad Komisije za međurepubličko razgraničenje bio je zatvoren za javnost. KPJ nije htjela dopustiti da kroz ra-

³⁴ Potpisanom naredbom Josipa Broza Tita od 31. ožujka 1945. o formiranju i lokaciji najviših strategijskih komandi armija (oblasti), formirane su četiri armije i dvije armijske oblasti. Druga armija imala je sjedište u Zagrebu i obuhvaćala je Hrvatsku i dio Bosne. Što se tiče teritorija Hrvatske, određen je s Istrom, bez teritorija kotara Šid, Ilok, Sremska Mitrovica, Irig, Sremski Karlovci, Ruma, Stara Pazova i Zemun. Naredba je značajna jer je i prije osnutka Komisije za razgraničenje odlučena sudbina Srijema, budući da su armije i armijske oblasti imale operativnu i teritorijalnu funkciju. DIMITRIJEVIĆ, Bojan B., *Jugoslavenska narodna armija 1945.-1959.*, Beograd, 2014., 23.-24.

³⁵ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., "Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.," 166.

spravu o međurepubličkim granicama izađu na vidjelo sve različitosti i suprotstavljenosti unutar Komunističke partije i da se tako dovede u pitanje politika jedinstva. Odluka o osnivanju Komisije za razgraničenje između Hrvatske i Srbije (Vojvodine) donesena je na sjednici Politbiroa CK KPJ 11. lipnja 1945., kada je proglašen i sastav koji će je činiti, a 19. lipnja Predsjedništvo AVNOJ-a potvrdilo je članove komisije. Za predsjednika Komisije izabran je Milovan Đilas, tadašnji Ministar za Crnu Goru i član Politbiroa CK KPJ. Uz predsjednika Komisije, izabran je i četveročlani sastav. Svaka strana u postupku razgraničenja dobila je po jednog predstavnika u Komisiji. Hrvatsku stranu zastupao je Vicko Krstulović,³⁶ ministar unutrašnjih poslova Narodne vlade Hrvatske. Milentije Popović bio je predstavnik Srbije, kao ministar unutrašnjih poslova Narodne vlade Srbije. Član Komisije Jovan Veselinov bio je sekretar Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta (JNOF) Vojvodine, a član Jerko Zlatarić potpredsjednik Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora (ONOO) Sombor.³⁷ Na svoju poziciju Đilas je postavljen kao neutralna arbitražna osoba, s obzirom na zastupljene strane u procesu razgraničenja. Što se tiče Vicka Krstulovića i njegove uloge u Komisiji, postoje mnogi upitnici oko toga zašto je izabran kao predstavnik hrvatske strane. Naime, očekivalo se da će Pavle Gregorić biti izabran za člana Komisije, no njegova bliskost s Hebrangom i njegovom politikom i angažiranost prema pitanju granice u Srijemu bile su presudne u Politbiroju CK KPJ. Prvenstveno se misli na popuštanje politici vojvođanskog partijskog rukovodstva od strane CK KPJ u rješavanju granica. „Velikovođansku“ politiku odobravalo je i srpsko partijsko rukovodstvo, računajući da je jedini put Vojvodine naknadno pripajanje Srbiji. Samom partijskom vrhu, odnosno CK KPJ, nije odgovarala osoba koja neće „igrati nametnutu igru“ jer su strahovali od mogućeg problema koji bi mogla prirediti Srbija, s obzirom na to da je partizanski pokret bio nedovoljno jak, a četnički pokret Draže Mihailovića imao nakon kapitulacije Italije jaku podršku u Srbiji.³⁸ Bojeći se da srpsko stanovništvo neće prihvatiti politiku i

³⁶ Komandant 4. operativne zone Hrvatske. ZORIĆ, Mirjana, “Dokumenti o partizansko-ustaškim pregovorima 1943. godine”, *Vojno delo*, 2, 2013., 289.

³⁷ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., “Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.”, 170.; ZEČEVIĆ, M., LEKIĆ, B., *Državne granice*, 121.; JUZBAŠIĆ, Vinko, „Srijem kroz stoljeća“, *Vijenac*, 4. listopada 2012., 9.

³⁸ Četnici, nedicevci i ljotičevci počeli su tijekom partizanske ofenzive prisilno mobilizirati srpsko stanovništvo, prvenstveno u gradovima, te su širili parole o spašavanju srpstva, budući da je sporazum Tito-Šubašić proglašen izdajničkim od strane Šubašićeve vlade. Takve i slične akcije zabrinjavale su čelnštvo NOP-a koje je strahovalo od podizanja ustanka u Srbiji protiv Nijemaca u kojem bi se tražila pomoć saveznika. (VODUŠEK STARIĆ, Jera, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2006., 76.); ŠUMANNOVIĆ, Vladimir, “Pitanje autentičnosti pisma Josipa Broza Tita i Aleksandra Rankovića Marka Pokrajinskog komitetu Komunističke partije Jugoslavije za Srbiju od 14. prosinca 1941.”, *Časopis za suvremenu povijest*, 1, Zagreb, 2015., 76.

ideje Narodnog fronta i narodnooslobodilačke borbe, državni partijski vrh na čelu s Titom riješio je pitanje granice na najbolji mogući način za Vojvodinu, odnosno Srbiju.

Dana 19. lipnja 1945. Predsjedništvo AVNOJ-a je izdavanjem punomoći predsjedniku Komisije za međurepubličko razgraničenje, pozvalo sva državna i partijska tijela i vlasti na terenu da surađuju s Komisijom i stave joj se na raspolaganje, kako bi joj olakšali rad.³⁹ Istog dana kad je Komisija počela s radom, Okružni komitet KP Hrvatske u Osijeku izdao je izvješće sa stručnim elaboratom o razgraničenju između Hrvatske i Srbije, koji donosi statističke podatke o izbornim rezultatima Banovine Hrvatske iz 1940. godine. Njime se podupirala težnja o istočnoj hrvatskoj granici u okvirima Banovine Hrvatske jer bi njome nacionalističke opcije bili zadovoljne, a time bi se i iskorišteno ustaštvo i „reakcionaštvo“ Mačekovaca. Također je bilo geografski opravdano tražiti istočne granice Banovine Hrvatske zbog toga što područje donjeg toka Drave, Dunava i Save, s Baranjskim trokutom, čini jednu tijesno povezanu cjelinu, kojoj su Osijek, Vinkovci i Vukovar glavni centri.⁴⁰ Što se tiče pregleda izbornih rezultata iz 1940. u Banovini Hrvatskoj, u osječkom kotaru premoćno je pobijedila Hrvatska seljačka stranka (dalje: HSS). U vukovarskom kotaru također je pobijedio HSS sa 161 mandatom, dok je druga bila Samostalna demokratska stranka (dalje: SDS) s 82 mandata.⁴¹ SDS je u vukovarskim selima dobila većinu glasova, ispred srpske Jugoslavenske radikalne zajednice te Građanske stranke, time pokazujući da su Srbi vukovarskog kotara bili vezani uz ostale Srbe iz Hrvatske, s obzirom da je političko djelovanje SDS bilo unutar Hrvatske. U šidskom kotaru je po popisu stanovništva 1931. bilo 15 402 Srbina i 11 672 Hrvata. Uz njih je bilo još i 1 012 Slovaka i 2 507 Ukrajinaca, koji bi zbog političke opredijeljenosti i vjersko-kulturne tradicije tražili priključenje Hrvatskoj. Time se dolazi do podatka da je približno izjednačen broj Srba i Hrvata s manjinama politički vezanim uz njih. Popis rezultata s općinskih izbora 1940. pokazao je da je većina stanovništva bila orijentirana strankama koje su okupljale stanovništvo u Banovini Hrvatskoj (HSS – 109 mandata, SDS – 22 mandata, Seljačko-demokratska koalicija (dalje: SDK) – 37 mandata, Jugoslavenska radikalna zajednica – 77 mandata, Ujedinjeni Srbi – 27 mandata).⁴² HSS je u mjestima s većinskim stanovništvom hrvatske nacionalnosti izašao samostalno na općinske izbore, izvan SDK. U iločkom kotaru najviše je dobila SDS, zatim HSS i SDK, dok je u gradu Iloku premoćno pobijedio HSS. Ovi su rezultati pokazali da je na cijelom prostoru od Osijeka do Iloka živjelo stanovništvo koje djeluje u sklopu Hrvatske i ne

³⁹ ZEČEVIĆ, M., LEKIĆ, B., *Državne granice*, 121.

⁴⁰ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.“, 227.

⁴¹ Isto, 228.

⁴² Isto, 238.

poistovjećuje se s Vojvodinom i njezinom politikom. Osim ovog koji potpisuje dr. Božidar Firšt, Juraj Andrassy je pripremio elaborat koji nije službeni dokument, no prikazuje stanje na spornim područjima, iznoseći mađarske i srbijanske statističke podatke o sastavu stanovništva. Iako popisi metodički nisu napravljeni sa stopostotnom sigurnošću, podaci su relevantni za primjenu i obradu te pokazuju velik broj Hrvata koji nastanjuju prostore Bačke i Baranje (misli se na južni dio pokrajine Baranje, koji je pripao Kraljevini SHS, te dio pokrajine Baranje koji je ostao u poslijetrianonskoj Mađarskoj). S nekoliko elaborata od strane hrvatskih stručnjaka, hrvatski partijski vrh je odgovorio vojvođanskom partijskom vrhu na njihovu „velikovojođansku“ propagandu.

Poslije obilaska terena te razgovarajući s lokalnim predstavnicima vlasti, predstavnicima političkih organizacija i stanovništvom, Komisija je vrlo brzo donijela odluku o privremenom razgraničenju Hrvatske i Vojvodine. Razgraničenje koje je predloženo označeno je privremenim sve „do rešenja kompetentnih tela, koja će biti nadležna za definitivno razgraničenje između federalnih jedinica“. ⁴³ Dana 26. lipnja 1945. Milovan Đilas je podnio izvještaj na sjednici Politburoa CK KPJ, no iz šturog se zapisnika sjednice ne vidi je li postojala rasprava u vezi s pitanjem razgraničenja. ⁴⁴ Jedino što je poznato s navedene sjednice jest da se kao prva točka dnevnog reda „odobrava izvještaj druga Đida i predlog komisije da se izvrši privremeno razgraničenje između Hrvatske i Vojvodine“. ⁴⁵ Komisija je obilazila selo po selo od Baranje, Bačke, sve do Srijema i došla do zaključaka da privremena granica između Vojvodine i Hrvatske treba da ići „od mađarske granice, rijekom Dunav do međe između sela: Bačko Novo Selo i Bukin (bačko-palanački srez); odatle preko Dunava između atara sela: Opatovac – Mohovo, Lovas – Bapska, Tovarnik – varoš Šid, Podgrađe – Ilinci, Adaševci – Mala Vašica, Lipovac – Batrovci, Strošinci – Morović“. Na taj bi način sela sadašnjeg „šidskog sreza: Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podgrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci (i Jamena) zajedno sa svojim atarima pripala Hrvatskoj, a sela Mohovo, Bapska, varoš Šid, Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović, zajedno sa svojim atarima Vojvodini“. Komisija je utvrdila da „sve teritorije zapadno, odnosno istočno od ovih sela treba da pripadnu Hrvatskoj, odnosno Vojvodini“. ⁴⁶ U obrazloženju Komisije govori se o spornim teritorijama između Hrvatske i Vojvodine koje bi trebalo riješiti u najkraćem roku, a podijeljene su u tri skupine. U prvoj su skupini kotari Subotica, Sombor, Apatin, Odžaci (sjeverno i sjeveroistočno od rijeke Du-

⁴³ ZEČEVIĆ, M., LEKIĆ, B., *Državne granice*, 129.

⁴⁴ Na sjednici Politburoa CK KPJ od 26. lipnja 1945. bili su prisutni Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, Sreten Žujović, Moša Pijade, Andrija Hebrang, Svetozar Vukmanović, Blagoje Nešković, Miha Marinko i Krsto Popivoda.

⁴⁵ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.“, 250.

⁴⁶ ZEČEVIĆ, M., LEKIĆ, B., *Državne granice*, 129.

nav). Druga skupina spornih teritorija obuhvaćala je područje između rijeka Dunava i Drave, tj. kotare Batina i Darda. Posljednja skupina spornih teritorija odnosila se na kotare Vukovar, Šid i Ilok.⁴⁷

Karta 1. Razgraničenje „Dilasove“ komisije na području Srijema⁴⁸

Istoga dana kada je Đilas predstavio rezultate Komisije Politbirou CK KPJ, Vicko Krstulović ih je iznio Centralnom komitetu KPH. Na sjednici CK KPH od 26. lipnja 1945. održanoj u Zagrebu, bili su prisutni Vladimir Bakarić, Ivan Krajačić, Vicko Krstulović, Dušan Brkić, Karlo Mrazović Cofek, Rade Žigić, Anka Berus, Mile Počuča te Jakov Blažević.⁴⁹ Krstulović je opravdavao

⁴⁷ Isto, 129.

⁴⁸ KLEMENČIĆ, Mladen, SCHOFIELD, Clive, “War an Peace on the Danube: The Evolution of the Croatia-Serbia Boundary”, *Boundary and Territory Briefing*, Volume 3, Number 3, 2001., 15.

⁴⁹ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., “Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.”, 251.

donesenu granicu „problemima u sprečavanju i uništenju šovinizma, koji se razvio u posljednje vrijeme u Srijemu i prešao u istočnu Slavoniju“. Navodi da se u izbornoj kampanji za odbore narodne vlasti ističu parole za veliku Vojvodinu.⁵⁰ Dalje spominje nejedinstvo koje vlada u Vojvodini u partijskoj organizaciji, u vojsci i na terenu, a prilikom razgraničenja Srbi nastoje ostanu u Vojvodini. U krugovima jednog kotarskog komiteta (ne navodi kojeg) u Vojvodini govori se da „mi Srbi i Mađari činimo većinu. Oni dodaju da su se Srbi borili i da oni imaju pravo da vladaju“.⁵¹ Osim toga, u NOO-ima nema dovoljnog broja Hrvata, a što se tiče poslijeratne obnove, ona je vidljiva samo na srpskim kućama.⁵² Ovi primjeri pokazuju nejedinstvo i neravnopravnost Hrvata i Srba u Vojvodini u korist Srba, suprotno od onoga što je vojvođanski partijski vrh prikazivao.

Što se tiče nacionalnog sastava stanovništva, kotar Subotica bio je naseljen u apsolutnoj većini Hrvatima. Kotar Sombor imao je relativnu većinu Srba, od slavenskog stanovništva, raspodijeljenu tako da su Srbi većina u gradu Somboru, a Hrvati većina u selima kotara Sombor. Na tom je području relativnu većinu imalo mađarsko stanovništvo. Što se tiče apatinskog kotara, relativnu većinu imali su Mađari, a od slavenskog stanovništva većinsko je hrvatsko stanovništvo. Odžački kotar naseljen je, od slavenskog stanovništva, većinskim slovačkim, zatim srpskim, a u čitavom su kotaru većinu imali Mađari.⁵³ Dostupni podaci govore da vojvođansko rukovodstvo nije imalo osnove pripisivati cijelu Vojvodinu sebi, jer bi, polazeći od kriterija kojim su riješeni Baranja i Srijem, sjeverozapadni i sjeverni dio Bačke imao pravo pripasti federalnoj Hrvatskoj. Iako se Komisija prvenstveno vodila etničkim kriterijem rješavanja spornih granica, to nije bio slučaj s Bačkom. Ponudeno je objašnjenje po kojem se nije moglo doći do zaključka da se sjeverno od grada Sombora uspostavi jedan pojas koji bi s gradom Suboticom teritorijalno pripao Hrvatskoj. Naime, taj bi pojas bio neprirodna tvorevina koja ne bi bila povezana s ostatkom Bačke, a Subotica, gospodarski, upravni i prometni centar sjeverne Bačke, time bi postala periferni grad, izoliran od ostatka Hrvatske. U objašnjenju se ističe da Bačka, kulturno i gospodarski, stremi jugu, prema Srbiji, i da zbog toga Vojvodina, kao takva, ostaje u Srbiji bez ikakvih podjela. Đilas je odlučio da cjelokupni prostor Bačke pripadne Vojvodini, odnosno Srbiji, govoreći da bi razdvajanjem sjeverozapadnog dijela Bačke kidali srpsko tkivo sve do Sombora, što je bilo nedopustivo.⁵⁴

⁵⁰ SRŠAN, S., *Sjeveroistočne granice Hrvatske*, 63.

⁵¹ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., “Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.”, 252.

⁵² Isto, 252.

⁵³ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 18.

⁵⁴ JELIĆ, I., “Granica sa Srbijom”, 31.

Tadašnju sliku i ozračje u vezi s rješavanjem granice zorno je prikazao Jerko Zlatarić iz sela Gajić u Baranji, predratni HSS-ovac, zamjenik senatora Banovine Hrvatske Josipa Vukovića Đide iz Subotice.⁵⁵ Tijekom rata priključio se partizanskom pokretu, a kako je bio jedan od upućenijih ljudi u položaj i probleme baranjsko-bačkog stanovništva (napose Hrvata u doba Kraljevine Jugoslavije), pozvan je u Komisiju za razgraničenje Hrvatske i Vojvodine kao kompetentna osoba, da zastupa interese bačkih i baranjskih Hrvata u rješavanju granica. Intervju koji je sa Zlatarićem vodio Ivan Cerovac (pod pseudonimom Tomislav Županac) 1973., objavljen u *Novoj Hrvatskoj*, otkriva tadašnju situaciju u partijskom vrhu u vezi s razgraničenjem. Naime, Zlatarić iznosi kako je unutar partijskog vrha bilo problema u vezi s linijom razgraničenja. Posebno je naglasio svoj odnos s Đilasom, koji je dosta uvažavao Zlatarićevo mišljenje. Tako je na sastanku Glavnog odbora Vojvodine u Novom Sadu tražio da „ako već nije vrijeme da se pita cijeli narod, mislim da bi se trebali sastati barem sa narodnim predstavnicima“.⁵⁶ Đilas je prihvatio njegov prijedlog, ponovno se konzultirajući sa Zlatarićem o sljedećim koracima. Odlučilo se da se pohodi Subotica, kao najveće hrvatsko mjesto u Bačkoj, gdje je održan skup s mjesnim predstavnicima Hrvata, kao što su Mićo Skenderović, Grga Skenderović i mnogi drugi. Na skupu je Zlatarić iznio pred svim okupljenima podatak da na području od Subotice do Palanke živi 120 000 Hrvata, naspram 40 000 Srba i možda 40 000 Mađara.⁵⁷ Ovaj podatak o broju Hrvata je pretenciozan jer Zlatarić ne iznosi točne statističke podatke, nego ih procjenjuje. Potaknutih tim brojkama, na skupu je bilo i mišljenja da je prirodnije da sjeverna Bačka pripadne Srbiji jer ekonomski gravitira Beogradu i Novom Sadu, no ukoliko se dobije trokut, trebala bi se povući granica crtom od Subotice do Palanke jer Baranja nema što tražiti u Srbiji.⁵⁸ Đilas je u svojim bilješkama iznio podatke o 188 000 Srba i 92 000 Hrvata u Bačkoj, vodeći se vjerojatno popisom stanovništva iz 1931. godine. Nije uzeto u obzir stvaranje kolonističkih naselja u Vojvodini naseljavanjem Hrvata i Srba i nakon popisa iz 1931. godine. Vjerojatan broj Hrvata u Bačkoj tako bi se kretao između Zlatarićevih i Đilasovih brojki. Skoro niti u jednom bačkom mjestu uz Dunav Srbi nisu imali većinu, pa je stoga Zlatarić tražio pripajanje tih mjesta federalnoj Hrvatskoj iz vanjskopolitičkih i unutrašnjopolitičkih razloga. Zlatarić je bio mišljenja da su Mađari svakako razlog zbog kojeg bi trebalo dijeliti Bačku, jer velika etnička skupina Mađara živi u Vojvodini i oni bi se podjelom Bačke onemogućili da ponovno budu iredentisti. Kao vanjskopoliti-

⁵⁵ Iako nisu ušli u sastav Banovine Hrvatske, bačko-baranjski Hrvati imali su svoje predstavnike u Senatu.

⁵⁶ ŽUPANAC, Tomislav, „Kako se krojila hrvatska istočna granica“, *Nova Hrvatska*, god. XV., br. 6, London, 1973., 10.

⁵⁷ Isto, 10.

⁵⁸ JELIĆ, I., „O nastanku granice između Hrvatske i Srbije“, 23.

tički razlog naveo je veliku etničku skupinu Hrvata koja živi izvan sjevernih granica Jugoslavije, u Mađarskoj. Potaknuti ulaskom sjevernog dijela Bačke u federalnu Hrvatsku, Hrvati u Mađarskoj bi težili pripajanju Jugoslaviji, tj. federalnoj Hrvatskoj.⁵⁹ Nakon Subotice, Komisija je obišla Sombor i tamošnje Hrvate koji su bili za pripajanje sjeverozapadnog dijela Bačke Hrvatskoj. Vicko Krstulović imao je nešto drugačije stajalište u pogledu Bačke. Za njega dijeljenje Bačke nije dolazilo u obzir jer „onaj koji hoće dijeliti Bačku, čini to iz šoviniističkih pobuda“.⁶⁰ U vezi sa statusom Bačke, svoj je komentar dao i Andrija Hebrang. Naime, Hebrang je pripadao liniji u KPH koja je zastupala maksimalne moguće granice federalne Hrvatske. Jednom prilikom izjavio je da „kad smo došli u Beograd vladalo je mišljenje da bi i Subotica trebala da pripadne Hrvatskoj. Onda se od toga odustalo. Postala su sporna neka sela“.⁶¹ Postojala je bojazan od mađarske manjine u Bačkoj ako bi se sjeverni i sjeverozapadni pojas Bačke pripojio Hrvatskoj. Kako je na tom teritoriju hrvatsko stanovništvo bilo većinsko, njegovim izuzećem stvorila bi se potpuno drugačija etnička slika Bačke. Brojna mađarska manjina postala bi većina, a time bi se povećala mogućnost da Mađari potražuju većinska mađarska područja u Bačkoj. Komisija je smatrala da bi se – ako bi se teritorij tadašnje Bačke proširio na sjever preko jugoslavensko-mađarske granice i uključio Hrvate koji žive na prostoru Baje u Mađarskoj – i pitanje sjevera i sjeverozapada Bačke ponovno uzelo u razmatranje.⁶² Tada bi se zaokružio puno veći korpus hrvatskog stanovništva i teško bi ga bilo ignorirati ostavljajući ga u Vojvodini. To bi značilo da linija razgraničenja na tome prostoru ovisi i o vanjskim čimbenicima, odnosno o rezultatima mirovnih konferencija.⁶³

Hrvati su u Baranji činili znatan udio stanovništva još od ranijih stoljeća, no tek se u 19. stoljeću može govoriti i o točnijim brojkama jer je prvi popis stanovništva u Habsburškoj Monarhiji napravljen 1857. godine. Mađarski statističari iznijeli su podatak da je te iste godine Baranju (cjelokupna mađarska pokrajina Baranja) naseljavalo 31 508 Hrvata. Taj broj se godinama smanjivao, pa tako iznose podatak o 23 079 Hrvata iz 1910. godine. Treba naglasiti da mađarski statističari nisu pravili razliku između Hrvata i drugih naroda i „plemena“ pa su ih svrstavali i među Bunjevce, Šokce, Race, Ilire, Bosance, a

⁵⁹ BARA, Mario, “Dilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata”, *Pro tempore – Časopis studenata povijesti*, god. IV., br. 4, Zagreb, 2007., 51.

⁶⁰ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 24.

⁶¹ BARA, M., “Dilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata”, 52.

⁶² HONYAK, Arpad, “Jugoslavenski teritorijalni zahtjevi prema Mađarskoj i susjednim zemljama i planovi za njihovu primjenu nakon Drugog svjetskog rata”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 2010., Zagreb, 41.

⁶³ BOBAN, Lj., *Hrvatske granice od 1918.-1992.*, 55.

ponegdje ih miješali sa Srbima.⁶⁴ Prema mađarskim izvorima, nakon Trianonskog mira u mađarskom dijelu Baranje ostalo je svega 8 843 Hrvata, dok je u južnom dijelu Baranje koji je pripao Kraljevini SHS, živjelo 9 384 Hrvata. S obzirom na broj hrvatskog stanovništva, CK KPJ je planirao uvrstiti mađarski dio Baranje u jugoslavenske zahtjeve za proširenjem teritorija. Napravljeni su mnogi elaborati koji bi poduprli takve zahtjeve pripajanja Hrvatskoj područja srednje, sjeverozapadne Bačke s Bajskim trokutom, Baranje s dva kotara Batina i Darda te područja mađarske Baranje između Pečuha, Mohača i Drave. Što se tiče teritorija hrvatske Baranje, Komisija je zaključila da kotare Batina i Darda, od slavenskog stanovništva, u relativnoj većini nastanjuju Hrvati te da su oba kotara prometno i gospodarski povezana s Osijekom, odnosno Hrvatskom. Nije bilo previše polemike u vezi s izlaskom iz Vojvodine i pripojenjem Baranje Hrvatskoj jer su etnički, ekonomski i prometni kriteriji bili zadovoljni. Povijesni kriterij nije dolazio u obzir, budući da Baranja sve do 1918. nije nikad bila dijelom Hrvatske ili Srbije, a ulaskom u Kraljevinu SHS prepuštena je hrvatskom dijelu zbog gravitiranja Osijeku.⁶⁵

Najviše problema oko razgraničenja Komisija je imala s trećom skupinom spornih teritorija, kotarima Vukovar, Šid i Ilok. Kotar Vukovar bio je vrlo delikatna tema zbog nacionalnog sastava stanovništva. Grad Vukovar imao je većinsko hrvatsko stanovništvo, no kotar Vukovar bio je većinski srpski, zahvaljujući svom zapadnom dijelu u kojem su se nalazila izrazito srpska sela kao što su Bršadin, Markušica, Lipovača, Bobota, Trpinja i Korog. Istočni dio vukovarskog kotara većinski je hrvatski, sa selima Sotin, Opatovac, Bogdanovci i drugima. Tijekom rata, vukovarski kotar bio je podijeljen na dva dijela: sjeverni i zapadni dio kotara sa selima Bogdanovci, Marinci, Petrovci, Cerić i Borovo te južni dio, zajedno sa selima iz vinkovačkog kotara: Mirkovci, Novi Jankovci, Slakovci, Orolik, Komletinci, Nijemci, Donje Novo Selo i Podgrađe.⁶⁶ Treba naglasiti da su sjeverni i zapadni dijelovi kotara pripadali Hrvatskoj, iako su imali većinsko srpsko stanovništvo, dok je južni dio kotara, s većinskim hrvatskim stanovništvom, pripadao Vojvodini. Takva neprirodna podjela uvela je pomutnju u funkcioniranje vlasti i život lokalnog stanovništva. Dio vukovarskog kotara sa srpskom većinom bio je izolirana srpska oaza na teritoriju s hrvatskim većinskim stanovništvom od Vukovara do Šida.⁶⁷ Potaknuti time, članovi Komisije odlučili su pomaknuti granicu istočnije, pa je tako cijeli kotar Vukovar teritorijalno i administrativno ušao u Hrvatsku. Iako je Vukovar pripao FDH, bilo je mnogo borbe za njega. Nakon što je Komisija

⁶⁴ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., "Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.", 240.

⁶⁵ KLEMENČIĆ, Mladen, "Historijsko-geografska osnovica hrvatsko-mađarske granice", *Povijesna misao*, god. XXVIII, br. 1, 1991., 190.

⁶⁶ SRŠAN, S., *Sjeveroistočne granice Hrvatske*, 54.

⁶⁷ JELIĆ, I., "O nastanku granice između Hrvatske i Srbije", 19.

iz Sombora stigla u Vukovar, Veselinov i Popović su isticali kako je okolica Vukovara većinski srpska, s namjerom da pridobiju i grad Vukovar. Zlatarić ističe da je Vukovar uz teške pregovore pripao Hrvatskoj. Što se tiče šidskog kotara, Hrvatska ga je izgubila s obzirom na posljednju prijeratnu upravnu podjelu Kraljevine Jugoslavije. Naime, 1939. godine kotar Šid, kao prirodno iločko zaleđe, pripojen je Banovini Hrvatskoj. Uspoređujući srpsko i hrvatsko stanovništvo iz popisa stanovništva iz 1931., primjetno je da je u kotaru Šid živjelo relativno većinsko srpsko stanovništvo, no ako bi se pogledale i manjine koje su na izborima glasovale za stranke iz Hrvatske, dolazi se do podjednakog broja Srba i Hrvata s manjinama.

Što se tiče kriterija pri određivanju linije granice, Komisija se rukovodila etničkim kriterijem, zbog čega se granica isrcrtala dosta krivudavo, prateći sela i odjeljujući ih u Vojvodinu ili Hrvatsku, ovisno o nacionalnom sastavu stanovništva. U srijemskom dijelu, najveći problem pri određivanju granica Komisija je imala u Iloku i iločkom kotaru. Ilok je tijekom rata administrativno pripao pod ingerenciju GNOOV-a, makar su u njemu i zapadnim selima Šarengradu, Mohovu i Ljubi Hrvati obitavali u apsolutnoj većini. Okolna istočna sela iločkog kotara (Neštin, Susek, Banoštor) imala su srpsku većinu i činila su prirodno zaleđe Iloku, pa je tom logikom Komisija odlučila da ne bi imalo smisla cijepati iločki kotar na dva dijela. Grad Ilok sa zaleđem ostao je u Vojvodini, čime je ostao i pogranično područje s FDH. Ne zna se točno kada je Đilasova komisija posjetila Ilok, no Zlatarić iznosi podatak da se Komisija našla u Iloku te ga teškom mukom pridobila za Hrvatsku. To bi značilo da se Komisija ponovno vratila u Ilok nakon 26. lipnja 1945., budući da je do tog datuma obišla cijeli sporni teren, nakon čega je iznijela konačno privremeno razgraničenje Politbirou CK KPJ. Ostanak u Vojvodini nije značio i konačno rješenje za Ilok jer se navodi da „posle sređivanja vlasti, s jedne i s druge strane granice, koju predlaže komisija, moglo bi se postaviti pitanje priključenja Hrvatskoj zapadnih sela iz iločkog sreza, kao i grada Iloka“.⁶⁸

Takvim raspletom, Hrvatska je u Srijemu mnogo izgubila. Uspoređujući s Banovinom Hrvatskom, čija je istočna granica sezala do teritorija između Beočina i Petrovaradina, izgubljen je veliki dio Srijema sve do atara sela Opatovac na zapadu. Prema Đilasovim zabilješkama s terena, u Iloku je živjelo 9 354 Srba, 6 805 Hrvata, 5 046 Slovaka te 1 274 Mađara.⁶⁹ Ovim statističkim podacima lako se može manipulirati jer Đilas iznosi pojam Iloka kao statistički parametar, ne objašnjavajući što pod tim pojmom podrazumijeva. Većina Srba nalazila se u kotaru Ilok, koji obuhvaća i okolna sela, a pojam Ilok može se interpretirati i kao grad, u kojem je nastanjeno većinsko hrvatsko stanovništvo. U odluci o vukovarskom kotaru prevladao je trenutni nacionalni

⁶⁸ Isto, 19.

⁶⁹ ZEČEVIĆ, M., LEKIĆ, B., *Državne granice*, 27.

sastav stanovništva, dok je za iločki, iako u jednom dijelu prevladavaju Srbi, a u drugom Hrvati, Komisija zaključila da ga ne treba dijeliti i da ga se ostavi u Vojvodini.

Kao član Politbiroa CK KPJ, Andrija Hebrang je imao određenu ulogu u razgraničenju Hrvatske i Srbije. Naime, njegova politička pozicija davala mu je za pravo da utječe na rješavanje pojedinih pitanja, te su ga njegova stajališta u vezi s rješavanjem hrvatskih granica u početku dovela u tinjajući sukob s partijskim rukovodstvom, na čelu s Titom. Iako postoji oskudan broj zapisa o Hebrangovom djelovanju u razrješenju granice sa Srbijom, može se iz postojećih izvora vidjeti njegovo neslaganje s konačnim granicama Hrvatske i zahtijevanje banovinskih granica. Mnogi će mu kasnije predbacivati da je težio granicama NDH, no takve priče nisu pouzdane. Đilas je godinama kasnije iznio podatak da je Hebrang očekivao i radio na tome da Hrvatska dobije granice do Zemuna, a što se granica tiče, mislio da NDH nije bila nepravično rješenje.⁷⁰ Spočitavalo mu se da je prenaplašavao hrvatske posebnosti, a da nije dovoljno isticao Jugoslaviju u svojim nastupima.⁷¹ Uz Đilasa, mnogi drugi su se povodili takvim navodima o Hebrangovom nacionalističkom istupanju u rješavanju hrvatskog pitanja.⁷² Dediđer konstatira da je Hebrang naglašavao kako i Bosna i Hercegovina treba pripasti Hrvatskoj, no da je odustao nakon što je Bosna i Hercegovina postala republikom.⁷³ Prema Kardelju, još je i prije govora o osnutku Komisije za razgraničenje Hebrang „na svoju ruku poslao jednu garnituru rukovodilaca u Mesni komitet u Sremskoj Mitrovici, čiji je zadatak bio da obuhvati sve partijske organizacije u Sremu i da ih priključi CK KP Hrvatske“.⁷⁴ Budući da razvoj društva i širenje komunističkih ideja nisu bili mogući bez korištenja medija, prvenstveno tiska, KPJ mu je pridavao veliku pažnju.⁷⁵ Zbog toga je Josip Broz Tito osobno 7. travnja 1944. odaslao dopis Andriji Hebrangu, kao političkom sekretaru CK KPH, u kojem ga je ukorio zbog parole objavljene u listu *Žena u borbi*. Naime, radilo se o paroli *Živjela slobodna i ujedinjena Hrvatska u bratskoj federativnoj zajednici sa slobodnom Srbijom i slobodnom Slovenijom*. Kritika se odnosila na izostavljanje imena Jugoslavija i drugih naroda, spominjući namjeru tog čina koja je u

⁷⁰ LUBUROVIĆ, Željko, „Đilas: Tuđman kao Maček, a Čičak kao Radić“, *Nedjeljni Vjesnik*, 24. ožujka 1991., 6.

⁷¹ ĐILAS, Aleksa, *Osporavana zemlja*, Književne novine, Beograd, 1990., 242.; ĐILAS, Milovan, *Revolucionarni rat*, Književne novine, Beograd, 1990., 320.; TUĐEN, Branko, „Centralistička Jugoslavija nema šanse“, *Večernji list*, br. 9538, 10. ožujka 1990., 9.

⁷² CEMOVIĆ, M., *Đilasovi odgovori*, 88.

⁷³ DEDIĐER, Vladimir, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, III., Beograd, 1984., 172.

⁷⁴ JELIĆ, I., „Granica sa Srbijom“, *Slobodna Dalmacija*, 46.

⁷⁵ JANDRIĆ, Berislav, „Obrazovanje kadrova KPH 1945.-1949. godine“, *Povijesni prilozi*, 9 (1), 1990., Zagreb, 243.

skladu s politikom i linijom koju zastupa. Osim Andrije Hebranga, kritizirani su i Pavle Gregorić i Marko Belinić.⁷⁶ Hebrang je bio prisutan na sjednici Politbiroa CK KPJ 26. lipnja 1945. kada je na dnevnom redu bio Đilasov izvještaj o radu Komisije. Budući da je izvještaj prihvaćen, treba imati na umu da se i Hebrang s njime složio. Taj čin bi se mogao okarakterizirati političkom racionalnošću jer se tada teško mogla promijeniti odluka. Nakon obračuna jugoslavenskog partijskog vrha s Hebrangom 1948. oživjele su političke kvalifikacije prema Hebrangu pa su se plasirale priče o suradništvu Hebranga i Pavelića, pa i da je bio sovjetski agent.⁷⁷ Među brojnim optužbama nakon 1948. pojavila se i ona partijske komisije, iznesena CK KPJ, da je „Andrija Hebrang svojim štetočinskim radom podgrevao šovinizam i time pokušavao da razbija krvlju stečeno bratstvo i jedinstvo naših naroda, što se vidi iz niza njegovih postupaka, on je govorio da ceo Srem treba da bude u okviru Hrvatske i na taj način je zastupao poznato ustaško gledište“.⁷⁸ Hebrang je bio svjestan da granica do Zemuna nije moguća, prvenstveno zbog tadašnjih političkih okvira u kojima se kretala jugoslavenska politika. Mnogo je bilo protivnika takvog razgraničenja, od vojvođanskog i srpskog partijskog vrha do političke struje unutar CK KPH koja je dolazila u sukob sa službenom politikom CK KPH, kojoj je pripadao i Vicko Krstulović.⁷⁹ Njegovo postupanje tijekom rada u Ko-

⁷⁶ *Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucija 1941.-1945.*, Izvori za istoriju SKJ, serija A, II./17., IC Komunist, Beograd, 1986., 13. (dalje: DCO, tom/knjiga, stranica)

⁷⁷ VUKMANOVIĆ-TEMPO, Svetozar, *Revolucija koja teče: Memoari*, II., Beograd, 1971., 93.

⁷⁸ JELIĆ, I., “O nastanku granice između Hrvatske i Srbije”, 27. Vladimir Popović, šef vojne misije NOVJ u Sofiji, u depeši Titu od 31. prosinca 1944. kritizira osnivanje Telegrafске агенције Hrvatske (TAH) tražeći da se ona pretvori u povjereništvo TANJUG-a za Hrvatsku. Tito će također otvoreno kritizirati Hebranga i osnivanje TAH-a, s obzirom na to da je TAH osnovan po njegovim direktivama. Tito je taj čin smatrao separatističkim i vrlo opasnim, pa je zbog toga TAH ukinut i uspostavljena Podružnica TANJUG-a za Hrvatsku. (DCO, II./21., 393., 453.)

⁷⁹ Vicko Krstulović bio je i sekretar Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju. (DCO, II./19., 244.) Kao čelnik KPH za Dalmaciju, vodio je „autonomašku“ politiku levitirajući između CK KPH i CK KPJ (VODUŠEK STARIĆ, J., *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.*, 91.; DCO, II./19., 127.) Godine 1944. došlo je do verbalnog sukoba između Hebranga i Krstulovića u pogledu (ne)rada Oblasnog NOO-a za Dalmaciju. Hebrang je preko Duška Brkića, kojeg je poslao u Dalmaciju kako bi uvidio stanje na terenu, ukorio Krstulovića kritizirajući rad partijskih organizacija u Dalmaciji i ističući njihovo loše stanje. Osim toga, navodi se i problem što Oblasni komitet KPH za Dalmaciju ne ispunjava zadatke koje je dobio od CK KPH te radije izvještava o svome radu izravno CK KPJ i time šteti narodnooslobodilačkoj borbi u tom kraju. Brkić navodi i slabu propagandu i kontakt s lokalnim stanovništvom, što je doprinijelo stvaranju jake njemačke vojske na prostoru dalmatinskog zaleđa, i sve veći broj tamošnjih ljudi koji se priključuju četnicima i ustašama. (DCO, II./19., 129.-130.; VODUŠEK STARIĆ, J., *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.*, 91.) Primjer nerada partijskih organizacija u Dalmaciji i ignoriranja institucija pod ingerencijom CK KPH jest Kongres pravnika Hrvatske održan od 12. do 14. kolovoza 1944. u Glini. Na Kongresu su bili prijavljeni referati i delegati iz svih krajeva Hrvatske, osim dalmatinskih pravnika, koji se nisu pojavili niti su odaslali referate. Na takvo ponašanje stigao je odgovor iz Odjela pravosuđa ZAVNOH-a u

misiji pokazalo je otklon od maksimalnih mogućih hrvatskih zahtjeva u Srijemu i Bačkoj, a pretpostavlja se da je postupao po direktivi Politbiroa CK KPJ.

Komisija je na terenu boravila od 19. do 26. lipnja 1945., a zadatak koji je dobila nije bio nimalo lagan. Hrvatske i srpske aspiracije prema teritoriju mješovitog nacionalnog sastava stanovništva, različite interpretacije povijesnih granica te kratak period rada komplicirali su rješavanje razgraničenja. Nakon što je 26. lipnja o donesenom zaključku informiran Politbiro CK KPJ, Komisija je 1. srpnja 1945. podnijela službeno izvješće Predsjedništvu AVNOJ-a. Baranja je priključena federalnoj Hrvatskoj, Bačka je ostala u cijelosti dio Vojvodine, a Srijem je većinski pripao Vojvodini, zaključno s iločkim kotarom na zapadu. Predsjedništvo AVNOJ-a službeni je izvještaj Komisije 10. srpnja prosljedilo Ministarskom savjetu DFJ.⁸⁰ U Ministarskom savjetu DFJ, koji je prihvatio prijedlog Komisije, nalazili su se i Andrija Hebrang, Milovan Đilas i Pavle Gregorić, no nije poznato kako su reagirali na odluku. Ivan Ribar, predsjednik Predsjedništva AVNOJ-a, uputio je Ministarskom savjetu DFJ opasku u kojoj kaže kako je „stvar Predsedništva Vlade da li će prihvatiti rešenje koje je Komisija predložila, a isto tako i da odluči na koji bi se način prihvaćeno rešenje ovog pitanja sprovelo na terenu“.⁸¹

Predajom Komisijinog izvješća Predsjedniku AVNOJ-a posao na razgraničenju još nije bio gotov. Ostalo je još nekoliko spornih dijelova u Srijemu i na graničnoj rijeci Dunavu. Privremenim razgraničenjem Ilok i iločki kotar ostali su u Vojvodini sve dok se ne sredi situacija i vlast, kad će se uzeti u razmatranje pristupanje navedenih područja u federalnu Hrvatsku. Sporna pitanja su se aktualizirala potkraj kolovoza 1945., kada je Vlada DFJ preko Odjeljenja za izgradnju narodne vlasti poslala dopis svim republičkim vladama da „je neophodno da do donošenja Ustava sve granice budu tačno utvrđene“.⁸² Shodno tome, problem Iloka riješio se vrlo brzo jer je već 1. rujna 1945. Ilok pripao FDH. Ne postoji zabilježen dokument upravnog tijela koje je provelo pripajanje Iloka Hrvatskoj koji bi pokazao kako je do njega došlo. Novom je odredbom iločki kotar podijeljen na tri dijela, tj. na tri kotarska narodna odbora (NO). Od cjelokupnog iločkog kotarskog područja, vukovarskom su kotaru pripali grad Ilok te sela Šarengrad, Mohovo, Skandala i Radoš. Neštin i Susek pripali su kotaru Sremska Mitrovica, dok su ostala sela (Vizić, Molovin, Ljuba i Đipša) pripala šidskom kotaru. Narodna skupština Srbije 1. rujna 1945.

kojem Upravno-političkom odjelu Oblasnog NOO za Dalmaciju šalju prosvjednu notu, ističući da se takvo stanje ne da razumjeti niti trpiti. (*Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, zbornik dokumenata 1944.* (Od 10. svibnja do 31. prosinca), Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1975., 175.-176.)

⁸⁰ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M., „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.“, 172.

⁸¹ JELIĆ, I., „O nastanku granice između Hrvatske i Srbije“, 29.

⁸² Isto, 29.

donijela je Zakon o administrativnoj podjeli Srbije, u kojem su naznačena područja koja joj teritorijalno pripadaju. Istog dana donesen je i Zakon o ustavnoljenju i ustrojstvu Autonomne pokrajine Vojvodine, kojim je Vojvodina administrativno podijeljena. Osim toga, u zakonu se dodaje i linija razgraničenja s Hrvatskom: „Granice Autonomne pokrajine Vojvodine prema federalnoj Hrvatskoj utvrđuju se privremeno na osnovu predloga naročite komisije AVNOJ-a. Ova granica ide rekom Dunavom od mađarske granice do Iloka, prelazi preko Dunava ostavljajući Ilok, Šarengrad i Mohovo u Hrvatskoj i ide na jug ostavljajući atare sela sadašnjeg šidskog sreza: Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podgrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci i Jamena u Hrvatskoj, a varoš Šid i sela Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović Vojvodini“.⁸³

Osim iločkog pitanja, postojali su problemi oko mjesta Bapska i Jamena, no njihovo pitanje nije se riješilo sve do 1947. godine. Naime, stanovništvo sela Jamena na masovnom je sastanku 1. studenoga 1946. zatražilo da se njihovo selo izdvoji iz kotara Županja i Narodne Republike Hrvatske i pripoji kotaru Šid i Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. Selo je imalo 1 343 stanovnika srpske nacionalnosti, a glavni razlog za pripojenje jest taj što misle da bi od Vojvodine dobili više sredstava za poslijeratnu obnovu, uvjereni da Vojvodina ima više financijskih mogućnosti za izgradnju popaljenih sela, a ključan je i nacionalni razlog. Osim sela Jamene, selo Bapska-Novak također je željelo promjenu federalne jedinice. Razgraničenjem Đilasove komisije, Bapska-Novak se našla u području kotara Šid, s 1 772 stanovnika uglavnom hrvatske nacionalnosti. Stanovnici tog sela izrazili su želju da se izdvoje iz kotara Šid i priključe kotaru Vukovar, iz nacionalnih razloga. CK KP Srbije i Hrvatske usuglasili su se oko zamjene gore navedenih sela, pa se ta promjena dogodila u ožujku 1947. godine.

Zaključak

Granica Republike Hrvatske i Srbije može se pratiti kroz tri različita područja: granica Baranje i Vojvodine, Slavonije i Vojvodine te granica u Srijemu. Na tri dijela se granica podijelila pri razgraničenju 1945. godine, tj. postojala su tri sporna područja (Baranja, Bačka i Srijem) koja su bila predmet rada Komisije za razgraničenje. Etnička struktura stanovništva bila je odlučujući čimbenik za granicu u Srijemu, dok su se u Baranji proveli etnički, gospodarski, prometni i kulturni principi razgraničenja. Što se tiče Bačke, etnički kriterij, kao u Srijemu i Baranji, nije poštovan zbog interesa, bili oni ekonomske ili političke prirode. S dolaskom Narodne fronte na vlast, ubrzalo se rješavanje spornih teritorija, kojim je Hrvatska izgubila velik dio Srijema, ostavši na manjem, zapadnom dijelu. Što se tiče Baranje, ona se 1945. prvi put

⁸³ BOBAN, Lj., *Hrvatske granice od 1918.-1992.*, 56.

našla u sklopu Hrvatske, zbog ekonomskog i prometnog gravitiranja Osijeku. Imajući u vidu odluke koje je donijela Komisija, odnosno potvrdio Politbiro CK KPJ, u vezi s rješavanjem granica, ostalo je zabilježeno i sačuvano vrlo malo informacija o tome procesu. Što se tiče rada KPJ u cjelokupnom ratnom vremenu, o svim važnim odlukama je odlučivao uzak krug ljudi, a partijski konspirativni rad prenosio se u sve pore njegova djelovanja i utjecaja. Stoga niti ne treba čuditi nedokumentiranje rada CK KPJ u vezi s razgraničenjem, zbog suprotnosti proklamirane politike bratstva i jedinstva sa stanjem koje je Komisija zatekla na terenu. Naime, još je tijekom 1943. došlo do otvorenog sukoba unutar Partije, s obzirom na teritorijalna stremljenja dijela CK KPH i PK KPJ za Vojvodinu. Stalni međusobni sukobi i razmirice trajali su do kraja rata, kada su CK KPJ i Komisija za razgraničenje odlučili o razdiobi spornih teritorija. Josip Broz Tito odigrao je veliku ulogu u sukobu hrvatske i vojvođanske struje unutar Partije jer je oportunističkim pogledom na navedeni sukob odlučio kazniti „velikohrvatska“ posezanja za teritorijem, dok je nagrađena „velikovojvođanska“ politika.

Bibliografija

Izvori:

1. *Correspondence between The Chairman of The Council of Ministers of The USSR and The President of The US and The Prime Ministers of Great Britain during The Great Patriotic War od 1941-1945*, volume 1, Correspondence with Winston S. Churchill and Clement R. Attle (July 1941 – November 1945), Progress Publishers Moscow, 1957.
2. *Dokumenti centralnih organa KPJ. NOR i revolucija 1941.-1945.*, Izvori za istoriju SKJ, serija A, II./17., IC Komunist, Beograd, 1986.
3. *Dokumenti centralnih organa KPJ. NOR i revolucija 1941.-1945.*, Izvori za istoriju SKJ, serija A, II./18., IC Komunist, Beograd, 1986.
4. *Dokumenti centralnih organa KPJ. NOR i revolucija 1941.-1945.*, Izvori za istoriju SKJ, serija A, II./19., IC Komunist, Beograd, 1986.
5. *Dokumenti centralnih organa KPJ. NOR i revolucija 1941.-1945.*, Izvori za istoriju SKJ, serija A, II./20., IC Komunist, Beograd, 1987.
6. *Dokumenti centralnih organa KPJ. NOR i revolucija 1941.-1945.*, Izvori za istoriju SKJ, serija A, II./21., IC Komunist, Beograd, 1987.
7. Hrvatski državni arhiv, Komisija za razgraničenje pri Predsjedništvu Vlade NRH (KR PVNRH), sign. HR HDA 1166, kut. 16
8. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, Dokumenti, 3. izdanje, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, 2009.
9. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, Dokumenti knjiga 2, Slavonija, Srijem i Baranja, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2006.
10. PETRANOVIĆ, Branko, ZEČEVIĆ, Momčilo, *Jugoslavija 1918.-1984. Zbirka dokumenata*, Rad, Beograd, 1985.
11. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, II./15., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.
12. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, V./37., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1968.
13. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, IX./1., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1961.
14. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, IX./2., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1961.
15. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, IX./3., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1967.
16. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, IX./9., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1969.

17. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, XI./1., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1968.
18. *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, zbornik dokumenata 1944.* (Od 10. svibnja do 31. prosinca), Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1975.

Periodika:

1. *Danas: informativno-politički tjednik*, veljača 1992.
2. *Forum*, Zagreb, svibanj - prosinac 1990.
3. *Nedjeljni Vjesnik*, Zagreb, 24. ožujka 1991.
4. *Nova Hrvatska*, London, 1973.
5. *Politika*, Beograd, rujan 1945.
6. *Slobodna Dalmacija*, Split, studeni - prosinac 1991.
7. *Večernji list*, Zagreb, 10. ožujka 1990.
8. *Vijenac*, Zagreb, 4. listopada 2012.

Literatura:

1. 1945. – *razdjelnica hrvatske povijesti*, zbornik, ur. Nada Kisić Kolanović, Mario Jareb i Katarina Spehnjak, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006.
2. ANIĆ, Nikola, *Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske 1941.-1945.*, Multigraf marketing, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb, 2005.
3. BARA, Mario, “Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata”, *Pro tempore – Časopis studenata povijesti*, god. IV., br. 4, Zagreb, 2007., 47.-58.
4. BILANDŽIĆ, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
5. BOBAN, Ljubo, *Hrvatske granice od 1918.-1992. godine*, Školska knjiga, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1992.
6. CEMOVIĆ, Momčilo, *Đilasovi odgovori*, Svetlostkomerc, Beograd, 1997.
7. COLIĆ, Mladenko, *Pregled operacija na jugoslavenskom ratištu 1941.-1945.*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1988.
8. DEDIJER, Vladimir, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, III., Beograd, 1984.
9. DEDIJER, Vladimir, *Veliki buntovnik Milovan Đilas*, Prosveta, Beograd, 1991.
10. DIMITRIJEVIĆ, Bojan B., *Jugoslavenska narodna armija 1945.-1959.*, Beograd, 2014.
11. ĐILAS, Aleksa, *Najteže pitanje: eseji*, Beograd, 2005.
12. ĐILAS, Aleksa, *Osporavana zemlja*, Književne novine, Beograd, 1990.

13. ĐILAS, Milovan, *Revolucionarni rat*, Književne novine, Beograd, 1990.
14. FELDMAN, Ana, MODRIĆ, Ljiljana, "Građa KP Hrvatske 1941.-1945. u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske", *Časopis za suvremenu povijest*, god. VII, br. 3 (19), Zagreb, 1975., 97.-107.
15. GEIGER, Vladimir, "Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu koje su prouzročili „okupatori i njihovi pomagači“. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi)", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3., 2011., Zagreb, 699.-749.
16. GEIGER, Vladimir, "Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i u poraću koje su prouzročili Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije / Jugoslavenska armija i komunistička vlast. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi). Case study: Bleiburg i folksdojčeri", *Časopis za suvremenu povijest*, br.3, 2010., Zagreb, 693.-722.
17. GONČIN, Milorad, *U rovovima Srema*, Niro Ekspres-pis, Beograd, 1981.
18. GREGORIĆ, Pavle, *NOB u sjeveroistočnoj Hrvatskoj 1942. godine*, Stvarnost, Zagreb, 1972.
19. HONYAK, Arpad, "Jugoslavenski teritorijalni zahtjevi prema Mađarskoj i susjednim zemljama i planovi za njihovu primjenu nakon Drugog svjetskog rata", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 2010., Zagreb, 23.-54.
20. HULJIĆ, Veselko, DŽELEBDŽIĆ, Milovan, *Veze u narodnooslobodilačkoj borbi 1943.-1945.*, knjiga 2., Beograd, 1984.
21. JANDRIĆ, Berislav, "Obrazovanje kadrova KPH 1945.-1949. godine", *Povijesni prilozi*, 9 (1), 1990., Zagreb, 195.-259.
22. JELIĆ, Ivan, "O nastanku granice između Hrvatske i Srbije", *Časopis za suvremenu povijest*, 23 (1-3), Zagreb, 1991., 1.-32.
23. *Josip Broz Tito – sabrana djela*, XXIV., Beograd, 1982.
24. KLEMENČIĆ, Mladen, "Historijsko-geografska osnovica hrvatsko-mađarske granice", *Politička misao*, god. XXVIII, br.1, 1991., 182.-191.
25. KLEMENČIĆ, Mladen, "Novija historijsko-geografska osnovica jugoslavenskih izvanjskih i unutarnjih granica s posebnim osvrtom na hrvatske granice", *Političko-geografska i demografska pitanja*, Savez geografskih društava Hrvatske, Zagreb, 1991., 317.-334.
26. KLEMENČIĆ, Mladen, SCHOFIELD, Clive, "War an Peace on the Danube: The Evolution of the Croatia-Serbia Boundary", *Boundary and Territory Briefing*, Volume 3, Number 3, 2001., 1.-61.
27. KRALJEVIĆ, Egon, *Prilog za povijest uprave: Komisija za razgraničenje pri Predsjedništvu vlade Narodne Republike Hrvatske 1945.-1946.*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006.
28. KRSTULOVIĆ, Vicko, *Memoari jugoslavenskog revolucionara*, II., Sarajevo-Zagreb-Beograd, 2013.
29. LABOVIĆ, Đurica, BASTA, Milan, *Partizani za pregovaračkim stolom 1941.-1945.*, Naprijed, Zagreb, 1986.

30. MacLEAN, Fitzroy, *The Heretic: The Life and Times of Josip Broz Tito*, Harper & Brothers Publishers, New York, 1957.
31. MIHAJLOVIĆ, Živorad, *Hebrang*, Nova knjiga, Beograd, 1989.
32. MOMČILOVIĆ, Đorđe, *Jovan Veselinov*, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1982.
33. MORAČA, Pero, BILANDŽIĆ, Dušan, STOJANOVIĆ, Stanislav, *Istorija Saveza komunista Jugoslavije: Kratak pregled*, Rad, Beograd, 1976.
34. NAJBAR-AGIČIĆ, Magdalena, *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.
35. NEŠOVIĆ, Slobodan, PETRANOVIĆ, Branko, *AVNOJ i revolucija. Tematska zbirka dokumenata 1941.-1945.*, Narodna knjiga, Beograd, 1983.
36. PAVLIČEVIĆ, Dragutin, "Sjeveroistočne hrvatske granice: Povijesni pregled do 1991.", *Encyclopaedia moderna*, god. XIII., br. 1 (37), Zagreb, 1992., 23.-30.
37. PAVLIČEVIĆ, Veselin, *Đilas i članci*, Podgorica, 2011.
38. PETRANOVIĆ, Branko, *Istorija Jugoslavije, I.*, Nolit, Beograd, 1988.
39. PETRANOVIĆ, Branko, *Revolucija i kontrarevolucija*, Rad, Beograd, 1983.
40. PETRANOVIĆ, Branko, *Srbija u Drugom svjetskom ratu*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1992.
41. PIRJEVEC, Jože, *Tito i drugovi*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2012.
42. SIROTKOVIĆ, Hodimir, *ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. Rasprave i dokumenti*, Dom i svijet, Zagreb, 2002.
43. SPEHNJAK, Katarina, "Organiziranost i oblici djelovanja Narodnog fronta Hrvatske 1945.-1953. godine", *Povijesni prilozi*, 6 (1), 1987., Zagreb, 1.-57.
44. SRŠAN, Stjepan, *Sjeveroistočne granice Hrvatske*, Osijek, 2003.
45. ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, Marina, "Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947.", *Fontes*, 1, Zagreb, 1995., 153.-329.
46. ŠUMANOVIĆ, Vladimir, "Pitanje autentičnosti pisma Josipa Broza Tita i Aleksandra Rankovića Marka Pokrajinskom komitetu Komunističke partije Jugoslavije za Srbiju od 14. prosinca 1941.", *Časopis za suvremenu povijest*, 1, Zagreb, 2015., 61.-79.
47. VODUŠEK STARIČ, Jera, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2006.
48. VUKČEVIĆ, Slavko, *Borbe i otpori u okupiranim gradovima Jugoslavije 1941.-1945.*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1985.
49. VUKMANOVIĆ-TEMPO, Svetozar, *Revolucija koja teče: Memoari, II.*, Beograd, 1971.
50. ZEČEVIĆ, Miodrag, LEKIĆ, Bogdan, *Državne granice i unutrašnja teritorijalna podjela Jugoslavije*, Građevinska knjiga, Beograd, 1991.
51. ZORIĆ, Mirjana, "Dokumenti o partizansko-ustaškim pregovorima 1943. godine", *Vojno delo*, 2, 2013., 283.-291.

Internetski izvori:

1. „Đilasova komisija Saveza za Europu“, <http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/nenad-piskac/6422-ilasova-komisija-saveza-za-europu.html>, 14. rujna 2014.
2. „Hebrang poziva Sremce“, http://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:353848-Hebrang-poziva-Sremce, 10. rujna 2014.

Summary

THE CROATIAN-SERBIAN BORDER AS THE SEED OF DISCORD OF THE CROATIAN AND VOJVODINA PARTY LEA- DERSHIP DURING WORLD WAR II

This paper discusses the way in which the Croatian and Vojvodina Communist Party leadership operated within the proclaimed united policy of KPJ (Communist Party of Yugoslavia) in relation to the determination of the Danube border. Although, during World War II, the KPJ did not define the way in which the future interstate borders should be settled, the issue was exacerbated by the leaderships of the Central Committee of KPH (Communist Party of Croatia) and the Provincial Committee of KPJ for Vojvodina. Different interpretations of territorial rights in the Danube Region led to disagreements and conflicts in the separate concepts. It was clear that the Popular Front would revise the borders after the victory in the war and in accordance with this a diplomatic and negotiation struggle took place as they vied for the most favourable positions before the final determination. Even since 1943 the Vojvodina Party leadership, headed by Veselinov, had its eye on the territory of Slavonia, proclaiming it a part of Vojvodina, while the policy of CK KPH (Central Committee of the Communist Party of Croatia) abided by the borders of the former Banovina of Croatia carefully looking out for a possible favourable development of the situation in the north-western part of Bačka. Within the KPH there was also no uniform policy in relation to the demarcation on the Danube due to the obvious intolerance between the leadership of the Regional Committee of KPH for Dalmatia and the CK KPH. It manifested in the correspondence and collaboration between the two sides and intensified when Vicko Krstulović was nominated as a Croatian member of the Demarcation Commission. His work and views on the issue were contrary to the policy of CK KPH, primarily with respect to Hebrang and Gregorić. That is, their territorial demands were not accepted by CK KPJ to whom the Demarcation Commission had presented its results. After Tito's conflict with the COMINFORM (Communist Information Bureau) a large number of accusations against Hebrang, concerning his alleged attempt at creating a "Great Croatia", his immoral deeds in collaboration with the Ustasas and many other things came up. On the other hand, PK KPJ (Fifth National Conference of the Communist Party of Yugoslavia) for Vojvodina partly satisfied its claims by obtaining a large part of Syrmia while the whole of Bačka remained in their possession. After 1947 and the final decision on the demarcation, passions within the KPJ subsided, and the issue of territorial changes became a prohibited topic in the state.

Key words: border, Yugoslavia, Croatia, Serbia, Josip Broz Tito, Demarcation Commission, Milovan Đilas, 1945, World War II.

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Marko Kevo

Ilok

kevo.marko@gmail.com